

વીર સંવત ૨૪૮૨, ફાગણ વદ ૪, ગુરુવાર
તા. ૧૦-૩-૧૯૬૬, શ્લોક-૧ થી ૪. પ્રવચન નંબર-૪૭

‘દૌલતરામજી’ પંડિત હુએ હેં, દિગંબર પંડિત (થે). ઉન્હોં ને યહ ‘છહ ઢાલા’ (બનાઈ હે). ‘છહ ઢાલા’ પ્રચલિત બહુત હે, પરંતુ ઉસકે અર્થ મેં ગંભીરતા બહુત હે. છઠવી ઢાલા કી પહલી ગાથા કા ભાવાર્થ. મુનિપના કી બાત કરતે હેં. મુનિ કેસે હોતે હેં ?

મુમુક્ષુ :- પંચમ કાલ કે ?

ઉત્તર :- પંચમ કાલ કે મુનિ. યહાં તો પંચમ કાલ કે પંડિત હેં. પહલે મુનિ કા જ્ઞાન કરાતે હેં. આખિર કી છઠવી ઢાલ હે ના ? પાંચ ઢાલ તો ચલ ગઈ. ઉસકા ભાવાર્થ હે, દેખો !

‘નિશ્ચયસમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનપૂર્વક સ્વસ્વરૂપ મેં નિરન્તર એકાગ્રતાપૂર્વક રમણ કરના હી મુનિપના હે.’ મુનિપના કી વ્યાખ્યા. આત્મા-અપના આત્મા નિજાનંદ સ્વરૂપ, નિજ-અપના આનંદસ્વરૂપ (હે). ઐસે અંતર મેં આનંદ મેં સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્રપૂર્વક લીનતા કરના. અંતર સ્વરૂપ શુદ્ધ પરમાનંદ સ્વરૂપ કી પ્રતીત, જ્ઞાન ઔર રમણતાપૂર્વક અંદર મેં લીનતા કરના. ‘નિરન્તર એકાગ્રતાપૂર્વક રમણ કરના..’ ઉસકા નામ ચારિત્રવંત મુનિ કહને મેં આતા હે. મુનિપના કા જ્ઞાન કરાતે હેં, યથાર્થ ક્યા ચીજ હે (ઉસકા જ્ઞાન કરાતે હેં).

‘ઐસી ભૂમિકા મેં નિર્વિકલ્પ ધ્યાનદશારૂપ સાતવાં ગુણસ્થાન બારમ્બાર આતા હી હે.’ મુનિ કો અંતર આનંદ મેં રમતે-રમતે છઠ્ઠા ગુણસ્થાન, અપ્રમત્ત દશા હે વહ વારંવાર આતી હે. વહાં સે હઠે (ઔર) છઠ્ઠે ગુણસ્થાન મેં આતે હેં તો ‘પંચ મહાવ્રત, નગ્નતા..’ મુનિ નગ્ન હોતે હેં. ‘સમિતિ આદિ અઘાઈસ મૂલગુણ કે શુભભાવ હોતે

હેં,...' ઉન્હેં શુભભાવ રાગ હોતા હે, 'કિન્તુ ઉસે વે ધર્મ નહીં માનતે;...' પરમાર્થ ધર્મ નહીં સમજતે. સમજ મેં આયા ? ધર્મ નહીં સમજતે ઉસકા અર્થ પરમાર્થ ધર્મ. વ્યવહાર ધર્મ શુભભાવ આતા હે. અંતર આનંદ સ્વરૂપ મેં શુદ્ધોપયોગ મેં બહુત કાલ રમતે હેં, પરંતુ ઉસમેં રહ ન સકે (તબ) છહે ગુણસ્થાન મેં ઐસા ભાવ આતા હે. વહ શુભભાવ હે.

‘ઉસ કાલ ભી ઉન્હેં તીન કષાય ચૌકડી કે અભાવરૂપ શુદ્ધ પરિણતિ નિરંતર વર્તતી હી હે.’ અંતર મેં રાગ ઔર વિકારરહિત, શુદ્ધ ભગવાનઆત્મા કી નિર્મલ પરિણતિ કી પર્યાય-અવસ્થા તો નિરંતર રહતી હે. ઉસકો ભગવાન કે શાસ્ત્ર મેં મુનિપના કહને મેં આયા હે. વે ‘છહ કાય કે...’ જીવોં કી હિંસા નહીં કરતે. ‘(પૃથ્વીકાયઆદિ પાંચ સ્થાવરકાય..) વહ ત્રસ, ઉસકે ઘાત કી દ્રવ્યહિંસા (ઔર) રાગ-દ્વેષ, કામ, ક્રોધાદિ ભાવહિંસા. ઇસ ભાવહિંસા કે ત્યાગી હેં. અંતર મેં રાગ-દ્વેષ નહીં હે, બાહ્ય મેં બાહ્ય કી છહ કાય કી હિંસા ભી નહીં હે.

‘વીતરાગી મુનિ યહ દો પ્રકાર કી હિંસા નહીં કરતે,...’ અહિંસા મહાવ્રત કા નામ અહિંસા. ‘સ્થૂલ ઔર સૂક્ષ્મ-ઐસે દોનોં પ્રકાર કી ઝૂઠ વે નહીં બોલતે, ઇસલિયે ઉનકો (૨) સત્ય મહાવ્રત...’ કહને મેં આતા હે. ‘અન્ય કિસી વસ્તુ કી તો બાત હી ક્યા, કિન્તુ મિટ્ટી ઔર પાની ભી દિયેબિના ગ્રહણ નહીં કરતે, ઇસલિયે...’ ઉસકો અચૌર્ય મહાવ્રત કહને મેં આતા હે. ‘શીલ કે અઠારહ હજાર ભેદોં કા સદા પાલન કરતે હેં...’ ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા, અતીન્દ્રિય સ્વરૂપ મેં લીન રહતે હેં. ઇસલિયે ઉનકો બ્રહ્મચર્ય-આત્મસ્થિરતારૂપ મહાવ્રત કહને મેં આતા હે. ઇતની બાત તો શ્લોક મેં થી ઉસકી ટીકા થી.

‘અબ, પરિગ્રહત્યાગ મહાવ્રત, ઇર્યા સમિતિ ઔર ભાષા સમિતિ’ કી વ્યાખ્યા દૂસરે બોલ મેં કહતે હેં. મુનિ કી વ્યાખ્યા કરતે હેં. મુનિ કા સ્વરૂપ તો બતાના ચાહિયે ના (કિ), ક્યા સ્વરૂપ હે ? શ્રાવક કી બાત હો ગઈ, સમ્યગ્દર્શન કી બાત હુઈ, અબ મુનિ કી વ્યાખ્યા મેં અચ્છી બાત આયેગી.

પરિગ્રહત્યાગ મહાવ્રત, ઇર્યા સમિતિ અને ભાષા સમિતિ

અંતર ચતુર્દસ ભેદ, બાહિર સંગ દસધા તૈં ટલૈં;
પરમાદ તજિ ચોકર મહી લખિ, સમિતિ ઇર્યા તૈં ચલૈં.
જગ સુહિતકર સબ અહિતહર, શ્રુતિ સુખદ સબ સંશય હરૈં;
બ્રમરોગ-હર જિનકે વચન, મુખચન્દ્રતૈં અમૃત ઝરૈં. ૨.

અન્વયાર્થ :- [તા વીતરાગી દિગમ્બર જૈન મુનિ] (ચતુર્દસ ભેદ) ચૌદ પ્રકારના (અંતર) અંતરંગ તથા (દસધા) દસ પ્રકારના (બાહિર) બહિરંગ (સંગતૈં) પરિગ્રહથી (ટલૈં) રહિત હોય છે. (પરમાદ) પ્રમાદ-અસાવધાની (તજિ) છોડી દઇને (ચોકર) ચાર હાથ (મહી) જમીન (લખિ) જોઇને (ઇર્યા) ઇર્યા (સમિતિ તૈં) સમિતિથી (ચલૈં) ચાલે છે અને (જિનકે) જેમના [મુનિરાજોના] (મુખચન્દ્રતૈં) મુખરૂપી ચંદ્રથી (જગ સુહિતકર) જગતનું હિત કરવાવાળાં અને (સબ અહિતહર) બધા અહિતનો નાશ કરવાવાળાં (શ્રુતિ સુખદ) સાંભળતાં પ્રિય લાગે એવાં, (સબ સંશય) બધા સંદેહોનો (હરૈં) નાશ કરે એવાં અને (બ્રમરોગ-હર) મિથ્યાત્વરૂપી રોગને હરનાર (વચન અમૃત) વચનોરૂપી અમૃત (ઝરૈં) ઝરે છે.

ભાવાર્થ :- વીતરાગી મુનિ ચૌદ પ્રકારના અંતરંગ અને દસ પ્રકારના બહિરંગ પરિગ્રહથી રહિત હોય છે તેથી તેમને પાંચમું પરિગ્રહત્યાગ મહાવ્રત હોય છે. દિવસના ભાગમાં સાવધાની પૂર્વક આગળની ચાર હાથ જમીન જોઇને ચાલવાનો વિકલ્પ ઊઠે તે પહેલી ઇર્યા સમિતિ છે. તથા જેમ ચંદ્રમાંથી અમૃત ઝરે છે તેમ તે મુનિના મુખચંદ્રથી જગતનું હિત કરવાવાળાં, બધાં અહિતનો નાશ કરવાવાળાં, સાંભળતાં સુખ આપનારાં, સર્વ પ્રકારની શંકાઓને દૂર કરનારાં અને મિથ્યાત્વ (વિપરીતતા કે સંદેહ) રૂપી રોગનો નાશ કરનારાં એવા અમૃત વચનો નીકળે છે. એ પ્રમાણે સમિતિરૂપ બોલવાનો વિકલ્પ મુનિને ઊઠે છે તે બીજી ભાષા સમિતિ છે.

નોંધ-ઉપર ભાવાર્થમાં વાક્ય બદલાવાથી ક્રમે કરીને પરિગ્રહત્યાગ મહાવ્રત તથા ઇર્યા સમિતિ અને ભાષા સમિતિનું લક્ષણ થઇ શકે.

પ્રશ્ન :- સાચા સમિતિ કોને કહે છે ?

ઉત્તર :- પર જીવોની રક્ષા અર્થે યત્નાચાર પ્રવૃત્તિને અજ્ઞાની જીવ સમિતિ માને છે, પણ હિંસાના પરિણામોથી તો પાપબંધ થાય છે. જો રક્ષાના પરિણામોથી સંવર કહેશો તો પુણ્યબંધનું કારણ શું ઠરશે ?

વળી મુનિ એષણા સમિતિમાં દોષ ટાળે છે ત્યાં રક્ષાનું પ્રયોજન નથી, માટે રક્ષાને અર્થે જ સમિતિ નથી. તો સમિતિ કેવી રીતે હોય ? મુનિને કિંચિત્ રાગ થતાં ગમનાદિ ક્રિયા થાય છે, ત્યાં તે ક્રિયાઓમાં અતિ આસક્તિના અભાવથી પ્રમાદરૂપ પ્રવૃત્તિ થતી નથી, તથા બીજા જીવોને દુઃખી કરી પોતાનું ગમનાદિ પ્રયોજન સાધતા નથી; તેથી તેમનાથી સ્વયં દયા પળાય છે. એ પ્રમાણે સાચી સમિતિ છે.* (ભોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક પૃ. ૨૩૨)

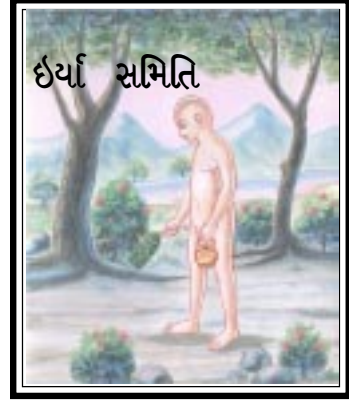
દૂસરી ગાથા.

અંતર ચતુર્દશ ભેદ, બાહિર સંગ દસધા તેં ટલેં;
પરમાદ તજિ ચોકર મહી લખિ, સમિતિ ઇર્યા તેં ચલેં.
જગ સુહિતકર સબ અહિતહર, શ્રુતિ સુખદ સબ સંશય હરેં;
ભ્રમરોગ-હર જિનકે વચન, મુખચન્દ્રતેં અમૃત ઝરેં. ૨.

દેખો ! ભાષા સમિતિ. ભાષા સમિતિ કી વ્યાખ્યા અલૌકિક બાત હૈ. કયા કહતે હૈં ? દેખો ! અન્વયાર્થ - શબ્દાર્થ :- ‘(વીતરાગી સંત દિગંબર જૈન મુનિ) (ચતુર્દશ ભેદ) ચૌદહ પ્રકાર કે અંતરંગ તથા (દસધા) પ્રકાર કે બહિરંગ પરિગ્રહ સે રહિત હોતે હૈં.’ ઉનકો વસ્ત્ર-પાત્ર હોતે નહીં. નગ્ન દશા હોતી હૈ, અંતર મેં આનંદ કા ભાન હોતા હૈ. અતીન્દ્રિય ત્રીન કષાય કે અભાવ સે અતીન્દ્રિય આનંદ કા અનુભવ કરતે હૈં. બાહર મેં નગ્ન દશા, વસ્ત્ર-પાત્ર કા ભી ત્યાગ હૈ.

* ઇર્યા ભાષા એષણા, પુનિ ક્ષેપણ આદાન;
પ્રતિષ્ઠાપના જુત ક્રિયા, પાંચો સમિતિ વિધાન.

‘પ્રમાદ-અસાવધાની છોડકર...’ અબ ઇર્યા સમિતિ કહતે હૈં ના ? પહલે પંચ મહાવ્રત વ્યાખ્યા કી. ઇર્યા સમિતિ. ‘પ્રમાદ-અસાવધાની છોડકર ચાર હાથ જમીન દેખર ઇર્યા સમિતિ સે ચલતે હૈં...’ ચાર હાથ પ્રમાણ દેખકર કોઈ પ્રાણી કો દુઃખ ન હો, ઐસે આત્મા કે આનંદપૂર્વક પ્રમાદરહિત ચલતે હૈં. ઉસકા નામ ઇર્યા સમિતિ (હૈ).

અબ ભાષા સમિતિ મેં વિશેષ અલૌકિક બાત હૈ. દેખો ! ‘જિન મુનિરાજોં કે મુખરૂપી ચન્દ્ર સે...’ દિગંબર સંત આત્મજ્ઞાની આનંદ મેં લીન હોનેવાલે ‘કુંદકુંદાર્યા’, ‘અમૃતચંદ્રાર્યા’ મહા દિગંબર મુનિ હુએ. દેખો ! કૌન લાયા હૈ ચહ ? ‘કલકત્તા’ ? અચ્છા. યે ‘કુંદકુંદાર્યાદેવ’ હૈં, દેખો ! વન મેં તાડપત્ર મેં લિખતે હૈં. દો હજાર વર્ષ પહલે સંવત ૪૯ મેં ભરતક્ષેત્ર મેં દિગંબર મુનિ હુએ. ‘કુંદકુંદાર્યા’ તાડપત્ર મેં લિખતે હૈં. ‘સમયસાર’, ‘પ્રવચનસાર’ આદિ લિખતે હૈં. ભગવાન કે પાસ ગયે થે. મહાવિદેહક્ષેત્ર મેં ‘સીમંધર’ ભગવાન બિરાજતે હૈં, વહાં ગયે થે, આઠ દિન રહે થે. વહાં સે (આકર) શાસ્ત્ર બનાતે હૈં, દેખો અંદર. આપ કો ‘કલકત્તા’ લે જાના હૈ ? કહો, સમજ મેં આતા હૈ ?

મુનિ તો અંતર મેં આનંદ (મેં રહતે હૈં). શ્રાવક ભી ઉસકો કહતે હૈં કિ, જિસકો અંતર મેં શુદ્ધ સ્વભાવ કા અંતર અનુભવ હોકર સમ્યગ્દર્શન હુઆ હો ઔર ઉસકો દેશ-આંશિક ત્યાગ હોતા હૈ. મુનિ તો વિશેષ આત્મા કે આનંદ મેં ઉગ્ર હોતે હૈં. અતીન્દ્રિય આનંદ કા અનુભવ ઔર સર્વ વિરતિ કા ભાવ ઉનકો હોતા હૈ. પંચ મહાવ્રત કી વ્યાખ્યા તો કી. ઇર્યા સમિતિ કહી, અબ ભાષા સમિતિ મેં અલૌકિક બાત કહતે હૈં. સારે જૈનદર્શન કા સાર ભાષા સમિતિ મેં સમા દેતે હૈં. સમજ મેં આયા ? કેસા હૈ ભાવ ? ભાષા સમિતિ કેસે બોલે તો બોલે ?

‘જિન મુનિરાજોં કે મુખરૂપ ચન્દ્ર સે...’ માનો અમૃત ઝરતા હો ! કેસા અમૃત ? ભાષા સમિતિ મેં કેસી પ્રરૂપણા હોતી હૈ ? ‘જગત કા સચ્ચા હિત કરનેવાલા...’ વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ ને જો માર્ગ કહા હૈ, વહ માર્ગ મુનિ ભાષા

સમિતિ મેં કહતે હેં. કેસા ? ‘જગત કા સચ્ચા હિત...’ ‘સુહિતકર’ શબ્દ પડા હે ના ? ‘જગ સુહિતકર’ સુહિતકર કા નામ મોક્ષમાર્ગ અથવા મોક્ષ કા માર્ગ અથવા મોક્ષ. સુહિત-જગત કો ઐસા કહતે હેં કિ, હે પ્રાણીઓ ! તુમ્હારા પૂર્ણ આનંદરૂપી મોક્ષ, વહ મોક્ષ કા માર્ગ તુમ પ્રગટ કરો. વીતરાગી દશા, ઔર વીતરાગી દશા સે પ્રાપ્ત પૂર્ણાનંદ કી પ્રાપ્તિ કરો. ઐસા સુહિતકર માર્ગ મુનિઓં વાણી મેં કહતે હેં. કહો ! આહા..હા....! ભાષા દેખો !

‘જગત કા સચ્ચા હિત કરનેવાલા...’ હિત, પરમહિત. અપના આત્મા શરીર, કર્મ સે રહિત અંદર હે ઔર શુભ-અશુભભાવ, વિકાર સે ભી રહિત હે, ઐસે અપને આત્મા મેં દષ્ટિ લગાઓ, જ્ઞાન કરો ઔર સ્વરૂપ મેં લીન હો. મુનિઓં વીતરાગી ભાષા મેં, સમિતિ મેં હિતકર ઉપદેશ, ઉનકે મુખરૂપી ચન્દ્રમામેં સે સુહિતકર ચન્દ્ર કા અમૃત ઝરતા હે. કહો, સમજ મેં આયા ? સુહિતકર-સચ્ચા હિત કરનેવાલા. ‘તથા (સબ અહિતકર)...’ નાસ્તિ કહતે હેં. ‘અહિત કા નાશ કરનેવાલા...’ મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન, મિથ્યા રાગ-દ્વેષ કા ભાવ જો અહિતકર હે (ઉસકા નાશ કરનેવાલા).

મુમુક્ષુ :- ગરીબી..

ઉત્તર :- ગરીબી અહિતકર નહીં હે. સમજ મેં આયા ? ક્યા ? ગરીબ હોના અહિતકર નહીં હે વૈસે તવંગર હોના હિતકર નહીં હે. ક્યા કહતે હેં ? પુસ્તક હે કિ નહીં ? જગત મેં કોઈ ગરીબ નહીં હે, ઐસા યહાં તો કહતે હેં. તવંગર ભી કોઈ નહીં હે. ભાઈ !

મુમુક્ષુ :- તવંગર ભી નહીં ?

ઉત્તર :- ના, ના. તવંગર નહીં હે. પર્યાય મેં રાંક-ભિખારી હે. જો કોઈ પુણ્ય-પાપ કી ઇચ્છા કરતે હેં ઔર પુણ્ય કે ફલ કી ઇચ્છા કરતે હેં, વહ રાંક હે, ભિખારી

હૈ. વહ આયા થા, કલ આયા થા કિ નહીં ? દીન.. દીન. ‘દીન’ શબ્દ કલ આયા થા. ઉસ દીનતો કો નાશ કરનેવાલા ઉપદેશ મુનિ દેતે હૈં. મુનિ કે મુખમેં સે, દિગંબર મુનિ સંત આત્મજ્ઞાની-ધ્યાની, જિનકો અંતર (મેં) છઠ્ઠા-સાતવાં ગુણસ્થાન પ્રગટ હુઆ હૈ, જો સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ ને જો માર્ગ કહા, ઐસા સુહિતકર માર્ગ કા ઉપદેશ દેતે હૈં. ભૈયા ! તેરા હિત, અપના શુદ્ધ સ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, ઉસકી અંતર દષ્ટિ કરો, આત્મા કા જ્ઞાન કરો, આત્મા મેં લીન હો તો સુહિત-પૂર્ણ મુક્તિ તુજે હોગી. ઐસા ઉપદેશ મુનિરાજ ભાષા સમિતિ મેં ઐસી બાત કરતે હૈં. પાપ કરના, હિંસા કરની, જૂઠ બોલના, તેરી વ્યવસ્થા ઠીક હોગી, લડકા હોગા ઐસી બાત મુનિ કે મુખમેં સે કભી હોતી નહીં. સમજ મેં આયા ?

અહિતકર-અહિત કો કરનેવાલી. મિથ્યાશ્રદ્ધા આદિ.. વિસ્તાર તો બાદ મેં કરેંગે, પહલે સામાન્ય બાત કરતે હૈં. અહિત કા કરનેવાલા, આત્મા કે શુદ્ધ સ્વભાવ કો છોડકર, વિકાર કો અપના માનના, પરચીજ કો અપના માનના વહ મિથ્યાત્વરૂપી ભાવ મહાઅહિતકર હૈ. આ..હા...! અહિતકર હૈ, આત્મા કો નુકસાન કરનેવાલા હૈ. ઉસકો નાશ કરનેવાલી ભાષા કહતે હૈં. રખનેવાલી નહીં (કરતે). આહા..હા...! વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જૈસા માર્ગ કહતે હૈં ઐસા માર્ગ ઉસકે મુખમેં સે નિકલના ચાહિયે. ઉસે ભાષા સમિતિ કહતે હૈં. અબ ઉસકા વિસ્તાર કરતે હૈં.

કૈસે કહતે હૈં ? કિ, ‘શુનને મેં પ્રિય લગે...’ શ્રોતા કો આત્મા કી બાત પ્રિય લગે. ઐસા આનંદસ્વરૂપ ભગવાન, તેરા સ્વરૂપ તો પરમાનંદ હૈ ના ! સમજ મેં આયા ? ભગવાન ! તુ તો પરમાનંદ હૈ ના ! તેરે આત્મા મેં અતીન્દ્રિય આનંદ પડા હૈ ના ! તુ તો શાંતરસ કા તો ભગવાન હૈ ના ! ઐસી પ્રિય ભાષા જિનકે મુખમેં સે ભાષા સમિતિ મેં આતી હૈ. સમજ મેં આયા ? ‘શુનને મેં પ્રિય લગે ઐસા...’

‘(સબ સંશય) સમસ્ત સંશયોં કો...’ નાશ કરનેવાલા. કયા માર્ગ હોગા ? કોઈ પુણ્ય-પાપ, પુણ્ય સે ધર્મ હોગા ? પવિત્રતા સે ધર્મ હોગા ? કિ નિમિત્ત સે લાભ હોગા ? કિ સ્વભાવ સે લાભ હોગા ? ઐસા સંશય જો હોતા હૈ, ઇસ સંશય કો નાશ કરનેવાલી વાણી નિકલતી હૈ. સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :- વાણી કા પ્રતાપ તો હૈ ન ?

ઉત્તર :- વાણી કા પ્રતાપ નહીં હૈ, ઉસકે ભાવ કી યોગ્યતા હૈ કિ વાણી મેં એસા નિમિત્ત હોતા હૈ, તબ ઉસે સમજ મેં આતા હૈ, તબ સંશય ટાલતે હૈં, એસા કહને મેં આતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- ઇસમેં કહા હૈ ન ?

ઉત્તર :- કહા હૈ ના. નાશ કરનેવાલી વાણી. જો સમજતા હૈ ઉસે સંશય ટાલને મેં નિમિત્ત હોતી હૈ તો નાશ કરનેવાલી વાણી કહને મેં આતા હૈ. ઓ...હો...! ભગવાન ! સર્વજ્ઞ તીર્થંકરદેવ કહતે હૈં એસા મુનિરાજ અંદરમેં સે એક હી બાત કહતે હૈં કિ, ભૈયા ! સર્વ વહી કહતે હૈં, ભૈયા ! તેરા સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મેં ‘સીમંધર’ પ્રભુ બિરાજતે હૈં. સમજ મેં આયા ? ઉનકે પાસ જાકર ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ લાવે, સબ બાત એસી હી કહતે થે. એસી પરંપરા (મેં) સંતોં એસી બાત કરતે હૈં.

સંશય દૂર કરનેવાલી. ઉસકો સંશય ન રહે. ક્યા હોગા ? મેં પરદ્રવ્ય કા કર સકતા હૂં કિ નહીં ? મેં પરદ્રવ્ય કો સહાય કરકે ભલા-બૂરા કર સકતા હૂં ? ઔર પરદ્રવ્ય મેરા કોઈ ભલા-બૂરા કર સકતા હૈ કિ નહીં ? એસા સંશય હો ઉસકા છેદ કરતે હૈં કિ, તુમ પરદ્રવ્ય કા કુછ કર સકતે નહીં. પરપદાર્થ કા કાર્ય તેરે અધિકાર કી બાત નહીં ઔર પરપદાર્થ સે તેરે મેં કુછ હોતા હૈ, એસે તુમ ભી નહીં. સમજ મેં આયા ? સબ સંશયોં કો દૂર કરનેવાલી ભાષા કહતે હૈં. સમજ મેં આયા ? એસા ભી હોતા હૈ ઔર એસા ભી હોતા હૈ, એસા સંશય રહે એસી ભાષા વીતરાગ સંતોં કી હોતી નહીં. ઉપદેશ એસા હોતા હૈ, એસા કહતે હૈં. આહા...હા...! સમજ મેં આયા ?

તેરા આત્મા વીતરાગ આનંદસ્વભાવ સે ભરા હૈ, ઉસકી તુમ અંતર વીતરાગ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, શાંતિ કરો તો તેરા કલ્યાણ હોગા ઔર બીચ મેં રાગ આતા હૈ, પરંતુ ઉસ રાગ સે કલ્યાણ નહીં હોગા. રાગ સે કલ્યાણ હોગા ઔર સ્વભાવ કે આશ્રય સે કલ્યાણ હોગા, એસે સંશય કો નાશ કરનેવાલી વાણી નિકલતી હૈ. (રાગ સે કલ્યાણ હોગા) એસા હૈ નહીં. સમજ મેં આયા ? ભાષા કેસી રખી હૈ ! ‘દૌલતરામ’, ‘દોલતરામજી’ પંડિત. ૨૦૦ વર્ષ હુએ ના ? કિતને હુએ ? માલૂમ નહીં ? ૧૩૦ ?

અભી હુએ ? ઠીક ! ભાષા તો બહુત અચ્છી લીખી છે. ‘છહ ઢાલા’ જૈન પાઠશાલા મેં પઢાતે હેં. બહુતોં કો મુખ મેં કંઠસ્થ ભી હોતી છે. એસા-એસા લિખતે હેં. આખિર કી ગાથા મેં છે. વૈશાખ સુદ ૩. બરાબર છે, આખિર કી ગાથા મેં છે. આખિર મેં છે. બરાબર છે. ૧૮૮૧ વૈશાખ સુદ ૩. (સંવત) ૧૮૮૧ મેં લિખી છે. ૧૩૧ વર્ષ લગભગ હો ગયે. પરંતુ ભાષા કિતની આસાન, સરલ હિન્દી.

વીતરાગ કા માર્ગ કેસા છે ? એસા સુહિતકર, અહિત કા નાશકર, સંશય કા ટાલનેવાલા ઔર ભ્રમ રોગ કો મિટાનેવાલા. સમજ મેં આયા ? મુનિ એસી વાણી કહતે હેં. એસી વાણી સે વિપરીત મુનિ કહ સકતે નહીં. દેખો ! ‘સર્વ અહિત કા નાશ કરનેવાલા, સુનને મેં પ્રિય એસા સમસ્ત સંશયોં...’ ‘સબ સંશય’ શબ્દ પડા છે ના ? કોઈ સંશય રહે નહીં. ભગવાનઆત્મા તેરી વીતરાગી ચીજ ‘સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો’. સિદ્ધ સમાન આત્મા છે. અંદર સ્વરૂપ કી દષ્ટિ કરો, ઉસસે હી કલ્યાણ હોગા. દૂસરે રાગ સે ઔર સંયોગ સે તેરા કલ્યાણ નહીં હોગા. સબ સંશય કો નાશ કરનેવાલી મુનિ ભાષા સમિતિ સે અમૃત ઝરતા છે. આહા..હા..! દેખો ! કિતના ડાલા છે !

સંશયનાશક ‘ઔર (ભ્રમ રોગહર) મિથ્યાત્વરૂપી રોગ કો હરનેવાલા...’ લો ! મુનિઓં કી ભાષા તો ભ્રમણા કા નાશ કરનેવાલી હોતી છે. મિથ્યા ભ્રમણા-વિપરીત અભિનિવેશ. વહાં લિયા છે, દેખો ! વિપરીત અભિનિવેશ જો છે કિ, રાગ સે મેરા કલ્યાણ હોતા છે, સંયોગ સે મુજે લાભ હોતા છે, એસા વિપરીત મિથ્યા અભિપ્રાય, એસે વિપરીત મિથ્યાત્વ કો નાશ કરનેવાલી મુનિઓં કી વાણી હોતી છે. પહલે તો મિથ્યાત્વ કા રોગ બડા (હૈ). દેખો ! ‘(ભ્રમ રોગહર)’ ભાઈ ! કૌન-સા રોગ છે ? ઉસમેં લિખા છે, દેખો ! ભ્રમરોગ.

મુમુક્ષુ :- યે સહન નહીં હોતા

ઉત્તર :- સહન નહીં હોતા. લો, ઠીક ! અંદર સે વહ આયા. સહન નહીં હોતા છે. બૈઠે હો, કુછ છે ? બીછુને કાટા છે ? ક્યા છે ? ખા-પીકર લઠ હોકર આતે હેં. ક્યા છે લેકિન ? મુક્ત કી મમતા.. મમતા.. મમતા.. આહા..હા...! માર ડાલા. ભ્રમણા ને માર ડાલા, એસા કહતે હેં. શરીર મેં રોગ ઔર ઉસસે મુજે દુઃખ હોતા છે, ભ્રમણા

હે. ‘આત્મ બ્રાંતિ સમ રોગ નહીં, આત્મબ્રાંતિ સમ રોગ નહીં, સદ્ગુરુ વૈદ્ય સુજાન, ગુરુ-આજ્ઞા સમ પથ્ય નહીં, ઔષધ વિચાર ધ્યાન.’ ભાષા બોલે, અંદર મેં ઉસે બૈઠે નહીં. કહો, સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :- બહુત પઢા થા.

ઉત્તર :- બહુત પઢા થા, લેકિન એક બાત ભી કહાં અંતર મેં ઉતારી હે ? ‘આત્મબ્રાંતિ સમ રોગ નહીં.’ દેખો ! યહાં ‘દૌલતરામજી’ કહતે હેં ના ? ‘(બ્રમ રોગહર)’ મુનિઓં કી વાણી, વીતરાગ કી વાણી, શાસ્ત્ર કી વાણી, એસી હોતી હે કિ, બ્રમરૂપી રોગ કો નાશ કરનેવાલી હે. બ્રમણા અનાદિ સે ક્યા લગી હે ? આત્મબ્રાંતિ.

મુમુક્ષુ :- ગાંડો થયો છો...

ઉત્તર :- પાગલ હો ગયા હે. હિન્દી ભાષા પાગલ હે. સમજ મેં આયા ?

અપના શુદ્ધ આનંદ સ્વરૂપ છોડકર રાગ મેં આનંદ હે, શરીર મેં આનંદ હે, એસે માનના (વહ) બ્રમણા કા રોગ લગા હે. ઉસકો મિથ્યાત્વરૂપી બ્રમ રોગ લગા હે. સમજ મેં આયા ? આહા..હા...! ‘આત્મબ્રાંતિ સમ રોગ નહીં, સદ્ગુરુ વૈદ્ય સુજાન.’ જાનનેવાલે જ્ઞાની વૈદ્ય હેં. ‘ઔષધ વિચાર ધ્યાન, ગુરુ-આજ્ઞા સમ પથ્ય નહીં, ઔષધ વિચાર ધ્યાન.’ વિચાર કર, વિચાર કર, ભાઈ ! એક બાત ભી બૈઠી નહીં.

આત્મા સુખી તો સુખી સર્વ વાતે, એસે હે. આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદમૂર્તિ. કહા નહીં ? આયા નહીં ? ‘ચિન્મૂરતિ કી ધારી...’ આતા હે કિ નહીં સ્તવન મેં ? ‘બાહિર નરકકૃત દુઃખ ભોગત, અંતર સુખ કી ગટાગટી.’ નારકી જીવ મેં ભી સમ્યગ્દર્શન-આત્મા કા ભાન હે, બાહર મેં દુઃખ હે ઔર અંદર મેં આનંદ હે. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ‘ચિન્મૂરતિ કી..’ આતા હે ના ? ‘રીતિ લગત મુજે અટપટી’ પહલે શેઠ આયે થે ના ? તો પહલે વહ ગાયા થા. લેકિન માલૂમ નહીં થા કી ક્યા હે. નરક મેં નારકી કો બાહ્ય દુઃખ હે, પરંતુ સમ્યગ્દષ્ટિ હે તો ઉસે આત્મા કા ભાન હે.

જૈસે ‘શ્રેણિક’ રાજા. ‘શ્રેણિક’ રાજા અભી હે ના ? નરક મેં હે કિ નહીં ? પહલી નરક મેં હે. પહલી નરક મેં ચૌરાસી હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ મેં હે. સમજ મેં આયા ?

ચિન્મૂરત દગધારી કી મોહિ, રીતિ લગતિ હે અટપટી,

બાહિર નારકિકૃત દુઃખ ભોગે, અંતર સુખરસ ગટાગટી.

આપ કો ધૂલ મેં ભી રોગ નહીં હૈ. ઉસકો (-નારકી તો) શરીર મેં ઇતને રોગ હૈં, હજારોં બિચ્છુ કાટતે હૈં, બિચ્છુ કા ડંખ. નહીં, ‘બાહિર નારકિકૃત દુઃખ ભોગે, અંતર સુખરસ ગટાગટી.’ ભગવાનઆત્મા સમ્યગ્દર્શન મેં ભ્રમણા કા નાશકર જો સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ ક્રિયા (તો) આત્મા કા આનંદ આયા. અંતર મેં આત્મા કે અતીન્દ્રિય આનંદ કા ભાન હુઆ, ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન (હૈ). એસે સમ્યગ્દર્શન કી બાત ભ્રમ ટાલકર મુનિઓં દૂસરે કો સમજાતે હૈં. સમજ મેં આયા ? દેખો ! કિતના લિખા હૈ ! સમજ મેં આયા ? કૌન હૈ ? યે ભી ‘દૌલત’ હૈ, લો ! ભલે દૂસરે ‘દૌલત’ (હો). ‘અંતર સુખરસ ગટાગટી’ સમજે ?

સદન-નિવાસી તદ્દપિ ઉદાસી, તારોં આસ્રવ છટાછટી,
જે ભવહેતુ અબુધ કે તે તસ, કરત બન્ધ કી ઝટાઝટી.
સંયમ ધરિ ન સકે પૈ સંયમ, ધારન કી ઉર ચટાચટી,
તાસ સુયશ ગુન કી ‘દૌલત’ કે, લગી રહે નિત રટારટી.

‘દૌલતરામજી’ કહતે હૈં, દૂસરે ‘દૌલતરામજી’ હૈં. બહુત અચ્છા (લિખા હૈ). નરક મેં ઇતને-ઇતને દુઃખ હૈં, તો મુનિઓં યહાં મનુષ્ય કો એસા ઉપદેશ દેતે હૈં કિ, અરે...! ભૈયા ! તુમહારે ભાવ મેં શુભ-અશુભભાવ હોતે હૈં વહ ભી દુઃખ હૈ, આત્મા મેં આનંદ હૈ. પર મેં સુખ માનના ભ્રમ હૈ, મિથ્યાત્વ હૈ, મિથ્યાદર્શન વિપરીત શલ્ય હૈ. આહા..હા..! કહો, કેસા ઉપદેશ દેતે હૈં ? દેખો ! મુનિરાજ કા ઉપદેશ હોતા હૈ. દુનિયા કો મસ્કા લગાયે ઔર અનુકૂલ (કહે), એસા નહીં. આહા..હા..!

‘સમસ્ત સંશયોં કા નાશક...’ સંશય, વિપરીત ઔર અનધ્યવસાય તીનોં કા હો ગયા. સમજ મેં આયા ? ‘ઔર મિથ્યાત્વરૂપી રોગ કો હરનેવાલા વચનરૂપી અમૃત ઝરતા હૈ.’ ભાષા સમિતિ મેં જૈનદર્શન કી મૂલ ભાષા સમા દી હૈ, લો ! સમજ મેં આયા ? સંતોં કી ભાષા હોતી હૈ તો એસી હોતી હૈ. ભગવાન ! તેરા સ્વરૂપ હમારે જૈસા હૈ. તુમકો રાગ હોતા હૈ વહ દુઃખ હૈ. શરીર, વાણી, પર તો જડ હૈં. ઉસસે ભિન્ન હો. ભ્રમ ટાલ દે. મૈં અલ્પજ હૂં રાગી હૂં (એસા) ભ્રમ ટાલ દે. મૈં અલ્પજ હૂં મૈં રાગી હૂં મૈં કર્મસંબંધ શરીરવાલા હૂં ઇતના હૂં એસા ભ્રમ છોડ

દે. તુમ સર્વજ્ઞ પૂર્ણાનંદમય હો.

મુમુક્ષુ :- ભ્રમણા હુઈ છે.

ઉત્તર :- કિસકી બાત ચલતી છે ? ભૂરી ચડી છે, ભૂરી. ભ્રમણા કી અજ્ઞાન કી સમજ મેં આયા ?

કહતે હૈં, 'મિથ્યાત્વરૂપી રોગ...' દેખો ! ભાષા કી છે, '(ભ્રમ રોગહર)' મિથ્યાત્વ કા નાશ હો એસી ભાષા મુનિ કે મુખમેં સે આતી છે. સમજ મેં આયા ? દેવ-દેવી માનો તો એસા હોતા છે, પૈસા મિલેગા, એસા હોતા છે, એસા હોતા છે, એસી ભાષા મુનિ કે મુખ સે નહીં આતી. આહા..હા..! ભ્રમરોગ, સંશય ઔર અનધ્યવસાય. ક્યા હોગા કુછ માલૂમ નહીં પડતા ? ઉન સબ કો નાશ કરનેવાલી. બરાબર આત્મા સમજ મેં આ સકતા છે. આત્મા કિસી કો પૂછને જાને પડતા નહીં. એસી નિઃસંશય બાત મુનિઓં કે મુખમેં સે નિકલતી છે. ભૈયા ! ચૈતન્યમૂર્તિ ભિન્ન પ્રભુ દેહ સે ભિન્ન છે, કર્મ સે ભિન્ન છે, પુણ્ય-પાપ કે રાગ સે ભિન્ન છે, પૂર્ણાનંદ સે ભરા છે, એસી પ્રતીત કર, શ્રદ્ધા કર (તો) સમ્યગ્દર્શન હોગા. મિથ્યાત્વ કા નાશ કરનેવાલી, સંશય કા નાશ કરનેવાલી ભાષા મુનિઓં કે મુખ સે નિકલતી છે.

દેખો ! પહલે યહ કહા, મિથ્યાત્વ કા નાશ કરનેવાલી ભાષા નિકલતી છે. ભ્રમરોગ, સંશય કી હી પહલી બાત કી. બાદ મેં રાગ કો કમ કરને કી બાદ મેં (કરેંગે). આયા કિ નહીં ઉસમેં ? યહાં તો સંશય, ભ્રમરોગ મિટાને ઔર સુહિત ઔર અહિત - સુહિત કો કરનેવાલી ઔર અહિત કા નાશ કરનેવાલી (હે). ઉસમેં રાગાદિ આ ગયા. રાગાદિ ભાવ હૈં, અહિતકર હૈં, આત્મા કા સ્વભાવભાવ હિતકર છે. વહ બાત સમુચ્ચય આ ગઈ. અંત મેં મુખ્યરૂપ સે યહાં જોર દિયા. સંશય ઔર ભ્રમણા કો નાશ કરનેવાલે વચન મુનિ કે મુખમેં સે નિકલતે હૈં. એસા ઉપદેશ શ્રોતા સુનતે હૈં, શ્રોતા કે ખ્યાલ મેં યહ બાત આની ચાહિયે. ભ્રમણા, પુણ્ય-પાપ મેં સુખ, પર મેં સુખ સબ ભ્રમ છે, મિથ્યાત્વ છે. ભગવાનઆત્મા મેં સુખ છે ઔર ધર્મ છે. ધર્મ મેં ભી તેરે આત્મા મેં છે. બાહર ધર્મ છે નહીં, એસી દષ્ટિ કરો, એસા જ્ઞાન કરો, એસી લીનતા કરો, એસે મિથ્યાત્વ કા નાશ કા ઉપદેશ દેતે હૈં. ઈર્યા, ભાષા ઔર પંચ મહાવ્રત ત્રીન કી બાત કહી.

ભાવાર્થ :- ‘વીતરાગી મુનિ ચૌદહ પ્રકાર કે અન્તરંગ ઔર દસ પ્રકાર કે બહિરંગ પરિગ્રહ સે રહિત હોતે હૈં, ઇસલિયે ઉનકો (૫) પરિગ્રહત્યાગ-મહાવ્રત હોતા હૈ. દિન મેં સાવધાનીપૂર્વક ચાર હાથ આગે કી ભૂમિ દેખર ચલને કા વિકલ્પ ઉઠ વહ (૧) ઇર્યા સમિતિ હૈ. તથા જિસપ્રકાર ચન્દ્ર સે અમૃત ઝરતા હૈ, ઉસીપ્રકાર મુનિ કે મુખચન્દ્ર કે જગત કા હિત કરનેવાલે, સર્વ અહિત કા નાશ કરનેવાલા, સુનને મેં સુખકર, સર્વ પ્રકાર કી શંકાઓં કો દૂર કરનેવાલે ઔર મિથ્યાત્વ (વિપરીતતા યા સન્દેહ) રૂપી રોગ કા નાશ કરનેવાલે ઔસે અમૃત-વચન નિકલતે હૈં. ઇસપ્રકાર સમિતિરૂપ બોલને કા વિકલ્પ મુનિ કો ઉઠતા હૈ વહ (૨) ભાષા સમિતિ હૈ.’ દૂસરી સમિતિ હૈ. ઔસા વિકલ્પ ઉઠતા હૈ. સમજ મેં આયા ?

પ્રશ્ન :- સચ્ચી સમિતિ કિસે કહતે હૈં ?

ઉત્તર :- પર જીવોં કી રક્ષા કે હેતુ યત્નાચાર પ્રવૃત્તિ કો અજ્ઞાની જીવ સમિતિ માનતે હૈં;...’ ઔસા નહીં હૈ. ‘કિન્તુ હિંસા કે પરિણામોં સે તો પાપબંધ હોતા હૈ. યદિ રક્ષા કે પરિણામોં સે સંવર કહોગે તો પુણ્યબંધ કા કારણ કયા સિદ્ધ હોગા ?’ પર કી રક્ષા-નહીં મારને કા ભાવ તો પુણ્ય હૈ, સમિતિ નહીં. પર કો નહીં મારને કા ભાવ પુણ્ય હૈ, મારને કા ભાવ પાપ હૈ, સમિતિ નહીં. સમિતિ દૂસરી ચીજ હૈ. અંતર મેં શુભાશુભ રાગ સે રહિત શુદ્ધ અંદર પરિણતિ પ્રગટ કરના ઉસકા નામ યથાર્થ સમિતિ હૈ. સમજ મેં આયા ?

‘તથા મુનિ ઔષણા સમિતિ મેં દોષ કો ટાલતે હૈં;...’ ‘ટોડમલજી’ ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’ (મેં કહતે હૈં) ઉસકા આધાર દિયા હૈ. ‘મુનિ ઔષણા સમિતિ મેં દોષ કો ટાલતે હૈં; વહાં રક્ષા કા પ્રયોજન નહીં હૈ;...’ પર કી રક્ષા કા પ્રયોજન નહીં હૈ. વહાં તકરાર કરે. પર કી રક્ષા કા પ્રયોજન નહીં, આત્મા પર કી રક્ષા કર સકતા નહીં. ‘રક્ષા કે હેતુ હી સમિતિ નહીં હૈ. તો ફિર સમિતિ કિસપ્રકાર હોતી હૈ ? મુનિ કો કિચિત્ રાગ હોને પર...’ યહ ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’ મેં ‘ટોડમલજી’ કા લિખા હુઆ હૈ. ‘સમિતિ કિસપ્રકાર હોતી હૈ ?’ તો કહતે હૈં, થોડે રાગ મેં ગમનાદિ ક્રિયા હોતી હૈ. ‘વહાં ઉન ક્રિયાઓં મેં અતિ આસક્તિ કે અભાવ સે પ્રમાદરૂપ પ્રવૃત્તિ નહીં હોતી, તથા દૂસરે જીવોં કો દુઃખી કરકે અપના ગમનાદિપ્રયોજન સિદ્ધ નહીં કરતે, ઇસલિયે

ઉનસે સ્વયં દયા કા પાલન હોતા હૈ; ઇસપ્રકાર સચ્ચી સમિતિ હૈ.’ ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’ મેં લિખા હૈ.

મુમુક્ષુ :- દયા...

ઉત્તર :- દયા યાની પર જીવ કો મારને કા અભિપ્રાય નહીં હૈ, સહજ હી ઐસા હો જાતા હૈ.

એષણા, આદાન-નિક્ષેપણ અને પ્રતિષ્ઠાપન સમિતિ

છયાલીસ દોષ વિના સુકુલ, શ્રાવકતનેં ઘર અશનકો;
 લેં તપ બઢાવન હેતુ, નહિં તન પોષતે તજિ રસનકો.
 શુચિ જ્ઞાન સંયમ ઉપકરણ, લખિકેં ગહેં લખિકેં ધરેં;
 નિર્જંતુ થાન વિલોકિ તન-મલ મૂત્ર શ્લેષ્મ પરિહરેં. ૩.

અન્વયાર્થ :- [વીતરાગી મુનિ] (સુકુલ) ઉત્તમ કુળવાળા (શ્રાવકતનેં) શ્રાવકના (ઘર) ઘરે અને (રસનકો) છએ રસ અથવા એક-બે રસને (તજિ) છોડીને, (તન) શરીરને (નહિં પોષતે) પુષ્ટ નહિ કરતાં માત્ર (તપ) તપની (બઢાવન હેતુ) વૃદ્ધિ કરવાના હેતુથી [આહારના] (છયાલીસ) ઈંતાલીસ (દોષ વિના) દોષના ટાળીને (અશનકે) ભોજનને (લેં) ગ્રહણ કરે છે.* (શુચિ) પવિત્રતાના (ઉપકરણ) સાધન [કમંડલને], (જ્ઞાન) જ્ઞાનના (ઉપકરણ) સાધન [શાસ્ત્રને] અને (સંયમ) સંયમના (ઉપકરણ) સાધન [પીંછીને] (લખિકેં) જોઈને (ગહેં) ગ્રહણ કરે છે [અને] (લખિકેં) જોઈને (ધરેં) રાખે છે; [અને] (મૂત્ર) પેશાબ (શ્લેષ્મ) લીંટ વગેરે (તન-મલ) શરીરના મેલને (નિર્જંતુ) જીવ રહિત

* નોંધ :- તે આહારના દોષોનું વિશેષ વર્ણન ‘અનગાર ધર્મામૃત’ અને ‘મૂલાચાર’ વગેરે શાસ્ત્રોથી જાણવું. તે દોષોને ટાળવાના હેતુથી દિગંબર સાધુઓને કોઈ કોઈ વખતે મહિનાઓ સુધી ભોજન ન મળે છતાં પણ મુનિ જરાય ખેદ કરતા નથી; અનાસક્તિ અને નિર્મોહ હઠ વગરના સહજ હોય છે. [કાયર જનોને-અજ્ઞાનીઓને આવું મુનિવ્રત દુઃખમય લાગે છે, જ્ઞાનીને સુખમય લાગે છે.]

(થાન) સ્થાન (વિલોકિ) જોઈને (પરિહરે) ત્યાગે છે.

ભાવાર્થ :- વીતરાગી જૈન મુનિ-સાધુ ઉત્તમ કુળવાળા શ્રાવકના ઘરે, આહારના છોતાલીસ દોષોને ટાળી અને અમુક રસો છોડીને (અથવા સ્વાદનો રાગ નહિ કરતાં), શરીરને પુષ્ટ કરવાનો અભિપ્રાય નહિ રાખતાં, માત્ર તપની વૃદ્ધિ કરવા માટે આહાર લે છે, તેથી તેઓને ત્રીજી એષણા સમિતિ હોય છે. પવિત્રતાનું સાધન કમંડળને, જ્ઞાનનું સાધન શાસ્ત્રને અને સંયમનું સાધન પીંછીને જીવોની વિરાધના બચાવવા અર્થે જોઈ-સંભાળીને રાખે છે અને ઉપાડે છે; તેથી તેઓને ચોથી આદાન-નિક્ષેપણ સમિતિ હોય છે. મળ-મૂત્ર, કફ વગેરે શરીરના મેલને જીવરહિત સ્થાન જોઈને છોડે છે તેથી તેમને પાંચમી વ્યુત્સર્ગ અર્થાત્ પ્રતિષ્ઠાપન સમિતિ હોય છે.

અબ ‘એષણા, આદાન-નિક્ષેપણ ઔર પ્રતિષ્ઠાપન સમિતિ’ ત્રીન કી વ્યાખ્યા હૈં. પાંચ મહાવ્રત કા વ્યાખ્યા હો ગઈ, દો સમિતિ કી વ્યાખ્યા હો ગઈ – ઇર્યા ઔર ભાષા (સમિતિ). (ઇસ ગાથા મેં) ત્રીન સમિતિ કી વ્યાખ્યા (કરૈંગે). ઇસ છઠ્ઠે અધ્યાય મેં મુનિ કી વ્યાખ્યા મેં ભી કેસા ઉપદેશ હોતા હૈ, વહ બાત ભી ઉસમેં આ ગઈ, બહુત અચ્છી બાત આ ગઈ.

છયાલીસ દોષ વિના સુકુલ, શ્રાવકતનેં ઘર અશનકો;

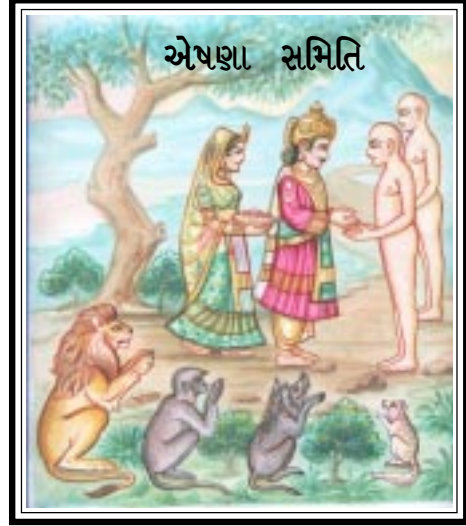
લેં તપ બઢાવન હેતુ, નહિં તન પોષતે તજિ રસનકો.

શુચિ જ્ઞાન સંયમ ઉપકરણ, લખિકેં ગહેં લખિકેં ધરેં;

નિર્જતુ થાન વિલોકિ તન-મલ મૂત્ર શ્લેષ્મ પરિહરેં. ૩.

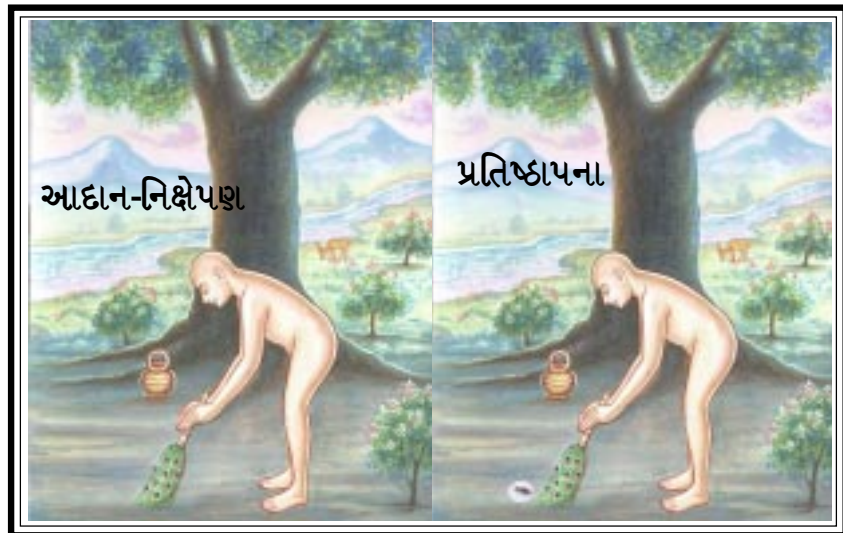
દેખો ! વીતરાગી સંત, અંતર મેં આનંદ કા ભાન હૈ, ઐસી એષણા સમિતિ (પાલતે) હૈં. ક્યા (કહતે હૈં) ? ‘(વીતરાગી મુનિ) ઉત્તમ કુલવાલે શ્રાવક કે ઘર...’ દેખો ! સાધારણ ઘર મેં જાતે નહીં. ઉત્તમ કુલ, શ્રાવક ધર્માત્મા હો, નિર્દોષ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન હો, ઉસે માર્ગ કી ખબર હો ઉસકે ઘર સે આહાર લેતે હૈં, ઐસા કહતે હૈં. દેખો ! પાઠ મેં હૈ ના ? ‘શ્રાવકતનેં ઘર અશનકો.’ ઉસે માલૂમ હોતા હૈ, નહીં માલૂમ પડે ઐસા હૈ ? અભી તો કુછએક ભંગી કે ઘર, હરિજન કે ઘર આહાર લેતે હૈ ના ? ઐસા

નહીં હોતા. (એક સાધુ હૈ ના) ? મુહપત્તિ બાંધે
 ઔર હરિજન કે વહાં આહાર લે. વ્યવહાર કા
 ભી ઠિકાના નહીં. દિગંબર મુનિ સંત આત્મજ્ઞાની-
 ધ્યાની અપને શરીર કે નિર્વાહ કે લિયે શ્રાવક
 કે ઘર, ઉત્તમ કુલ હો વહાં જાયે. સુકુલ હૈ ના ?
 સુકુલ ઔર શ્રાવક કા ઘર, એસે લિયા હૈ ના ?
 દોનોં બાત લી હૈ. સમજે ના ? સુકુલ ઔર
 શ્રાવક કે ઘર ‘અશનકો’.

‘છહોં રસ અથવા એક-દો રસોં કો છોડકર
 શરીર કો પુષ્ટ ન કરતે હુએ-માત્ર તપ કી વૃદ્ધિ
 કરને કે હેતુ સે...’ તપ યાની મુનિપના.
 ‘છિયાલીસ દોષોં કો દૂર કરકે...’ ઉનકે લિયે ચૌકા બનાયા હો તો વે લેતે નહીં.
 ક્યોંકિ ઉનકે લિયે બનાયા હો તો વહ ઉદેશિક હૈ. મુનિ ભાવલિંગી સંત આત્મજ્ઞાની
 અંતર આનંદ મેં મસ્ત હૈ, શરીર કો નિભાને કે લિયે એસા થોડા વિકલ્પ આતા
 હૈ તો એસા નિર્દોષ આહાર લેતે હેં. (નીચે ફૂટનોટ મેં લિખા હૈ), ‘અનગાર ધર્મામૃત’
 (ગ્રંથ સે) સમજ
 લેના.

‘પવિત્રતા
 કે સાધન કમંડલ
 કો,...’ એક
 કમંડલ હી મુનિ
 કો હોતા હૈ.
 ‘જ્ઞાન કે સાધન
 શાસ્ત્ર કો તથા
 સંયમકે સાધન
 પીંછી કો

દેખકર...' દેખકર. દેખકર લે ઔર દેખકર છોડે. 'દેખકર રખતે હૈં. પેશાબ, શ્લેષ્મ...' નાક કી લિટ આદિ હો ના ? જીવ-જંતુ ના હો, ન મરે વહાં છોડતે હૈં. 'શરીર કે મૈલ કો જીવરહિત સ્થાન દેખકર ત્યાગતે હૈં.' જહાં કોઈ પ્રાણી કી હિંસા ન હો વહાં છોડતે હૈં. ઉસમેં સબ અર્થ આ ગયા હૈ. ભાવાર્થ આ ગયા.

મુનિઓની ત્રણ ગુપ્તિ અને તેમનો પાંચ ઇન્દ્રિય પર વિજય
સમ્યક્ પ્રકાર નિરોધ મન-વચ-કાય, આત્મ ધ્યાવતે;
તિન સુથિર મુદ્રા દેખિ મૃગગણ ઉપલ ખાજ ખુજાવતે.
રસ રૂપ ગંધ તથા ફરસ અરુ શબ્દ શુભ અસુહાવને;
તિનમેં ન રાગ-વિરોધ પંચેન્દ્રિય જયન પદ પાવને. ૪.

અન્વયાર્થ :- [વીતરાગી મુનિ] (મન-વચ-કાય) મન-વચન-કાયાનો (સમ્યક્ પ્રકાર) ભલી રીતે-બરાબર (નિરોધ) નિરોધ કરીને, જ્યારે (આત્મ) પોતાના આત્માનું (ધ્યાવતે) ધ્યાન કરે છે, ત્યારે (તિન) તે મુનિઓની (સુથિર) શાંત (મુદ્રા) મુદ્રા (દેખિ) જોઈને (ઉપલ) પથ્થર જાણીને (મૃગગણ) હરણ અથવા ચૌપગા પ્રાણીઓનું ટોળું (ખાજ) પોતાની ખંજવાળ-ખુજલીને (ખુજાવતે) ખંજવાળે છે. [જે] (શુભ) પ્રિય અને (અસુહાવને) અપ્રિય [પાંચ ઇન્દ્રિય સંબંધી] (રસ) પાંચ રસ, (રૂપ) પાંચ વર્ણ, (ગંધ) બે ગંધ (તથા) તથા (ફરસ) આઠ પ્રકારના સ્પર્શ (અરુ) અને (શબ્દ) શબ્દ (તિનમેં) તે બધામાં (રાગ-વિરોધ) રાગ કે દ્વેષ (ન) મુનિને થતાં નથી, [તેથી તે મુનિ] (પંચેન્દ્રિય જયન) પાંચ ઇન્દ્રિયોને જીતવાવાળાં એટલે કે જિતેન્દ્રિય (પદ પાવને) પદને પામે છે.

ભાવાર્થ :- આ ગાથામાં નિશ્ચયગુપ્તિનું તથા ભાવલિંગી મુનિના ૨૮ મૂળગુણોમાંથી પાંચ ઇન્દ્રિયના જયના સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે.

ભાવલિંગી મુનિ જ્યારે ઉગ્ર પુરુષાર્થ વડે શુદ્ધોપયોગરૂપે પરિણમી નિર્વિકલ્પપણે સ્વરૂપમાં ગુપ્ત થાય છે તે નિશ્ચયગુપ્તિ છે અને તે વખતે મન-વચન-કાયાની ક્રિયા સ્વયં રોકાઈ જાય છે; તેમની શાંત અને અચળ મુદ્રા જોઈને તેમના શરીરને પથ્થર

સમજી મૃગનાં (પશુઓના) ટોળાં* ખુજલી ખંજવાળે છે, છતાં તે મુનિઓ પોતાના ધ્યાનમાં નિશ્ચલ રહે છે. તે ભાવલિંગી મુનિને ત્રણ ગુપ્તિ હોય છે.

પ્રશ્ન :- ગુપ્તિ કોને કહે છે ?

ઉત્તર :- મન-વચન-કાયાની બાહ્ય ચેષ્ટા મટાડવા માટે પાપ ચિંતવન ન કરે, મૌન ધારે તથા ગમનાદિ ન કરે તેને અજ્ઞાની જીવ ગુપ્તિ માને છે. હવે મનમાં તો ભક્તિ આદિરૂપ અનેક પ્રકારના શુભ રાગાદિ વિકલ્પો થાય છે, એટલે પ્રવૃત્તિમાં તો ગુપ્તિપણું બને નહિ. (સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને આત્મામાં લીનતા વડે) વીતરાગભાવ થતાં જ્યાં મન-વચન-કાયાની ચેષ્ટા થાય નહિ એ જ સાચી ગુપ્તિ છે.

(મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક પૃ. ૨૩૧-૩૨)

મુનિઓ પાંચ ઇન્દ્રિયોના પ્રિય (અનુકૂળ) પાંચ રસ, પાંચ રૂપ, બે ગંધ, આઠ સ્પર્શ અને શબ્દરૂપ પાંચ વિષયોમાં રાગ કરતા નથી અને અપ્રિય (પ્રતિકૂળ) ઉપર કહેલાં પાંચ વિષયોમાં દ્વેષ કરતા નથી. એ રીતે પાંચ ઇન્દ્રિયોને જીતવાના કારણે તેઓ જિતેન્દ્રિય કહેવાય છે.

* આ સંબંધમાં સુકુમાલ મુનિનું દષ્ટાંત છે:- જ્યારે તેઓ ધ્યાનમાં હતા ત્યારે એક શિયાળી અને તેનાં બે બચ્ચાંઓ તેમનો અર્ધો પગ ખાઈ ગયા પણ તેઓ પોતાના ધ્યાનથી જરાપણ ચલાયમાન થયા નહિ. (સંયોગથી દુઃખનો અનુભવ થાય છે-એમ સમજવું)

‘મુનિયોં કી તીન ગુપ્તિ ઔર પાંચ ઇન્દ્રિયોં પર વિજય.’

સમ્યક્ પ્રકાર નિરોધ મન-વચન-કાય, આત્મ ધ્યાવતે;

તિન સુથિર મુદ્રા દેખિ મૃગગણ ઉપલ ખાજ ખુજાવતેં.

રસ રૂપ ગંધ તથા ફરસ અરુ શબ્દ શુભ અસુહાવને;

તિનમેં ન રાગ-વિરોધ પંચેન્દ્રિય જયન પદ પાવને. ૪.

ઓ..હો..હો...! ‘(વીતરાગી મુનિ)...’ મુનિ કો તીન કષાય કા નાશ હોતા હૈ.

મહાવૈરાગ્ય કા પિંડ હેં. અંદર મેં ચૈતન્ય કી ધૂન લગી હો. આત્મા કા મોક્ષ કરને કી એકમાત્ર ધૂન અંદર મેં લગી હૈ. કમાને કી ધૂન લગતી હૈ લોગોં કો ? પાગલ હોકર કમાને કી (ધૂન લગતી હૈ). વૈસે ધર્માત્મા કો અપને આત્મા કી ધૂન લગી હૈ. પૂર્ણાનંદ.. પૂર્ણાનંદ.. પૂર્ણાનંદ.. પૂર્ણાનંદ કેસે પ્રાપ્ત કરું ? ઐસી લીનતા, તલ્લીનતા લગી હૈ.

ઐસે મુનિ ‘મન-વચન-કાયા કા ભલીભાંતિ-બરાબર નિરોધ કરકે,...’ પાંચ ઇન્દ્રિય કા નિરોધ કરતે હેં. અઘાઈસ મૂલગુણ હેં ના ? પાંચ ઇન્દ્રિય કા નિરોધ. અતીન્દ્રિય ભગવાનઆત્મા મેં એકાકાર હોકર ‘અપને આત્મા કા ધ્યાન કરતે હેં...’ દેખો ! સમકિતી શ્રાવક ભી કભી-કભી અપને આત્મા કા ધ્યાન કરતે હેં. મુનિ તો બારમ્બાર ધ્યાન કરતે હેં. સમ્યગ્દષ્ટિ, શ્રાવક કી કભી-કભી ઉપયોગ શુદ્ધ કરતે હેં. ધ્યાન. મુનિ તો બારમ્બાર અંતર મેં (જાતે હેં). ક્ષણ મેં વિકલ્પ, રાગ ઉઠતા હૈ (કિ) ઉપદેશ કરું, સુનું ઇતના યા આહાર-પાની. ક્ષણ મેં સપ્તમ (ગુણસ્થાન મેં આતે હેં). આત્મા આનંદમય ધ્યાન મેં લીન હો જાતે હેં. યહાં શરીર મેં રહે... બાહર કી ચલને કી ક્રિયા હોતી હૈ ફીર થોડી દેર મેં સ્થિર હો જાયે. ધ્યાન. આહા..હા..! ક્ષણ મેં સપ્તમ આ જાતા હૈ.

ઐસે મુનિ ‘અપને આત્મા કા ધ્યાન કરતે હેં...’ દેખો ! આત્મા કા ધ્યાન કરતે હેં, ભગવાન કા ધ્યાન કરતે હેં, ઐસા યહાં નહીં કહા. એ..ઇ..! પાઠ હૈ ના ? ‘આતમ ધ્યાવતે’ મૂલ કી બાત હૈ ના ? ‘આતમ ધ્યાવતે.’ ભગવાન કા સ્મરણ કરના તો વિકલ્પ હૈ, રાગ હૈ. નવકાર કા સ્મરણ કરના વહ ભી શુભરાગ હૈ, પુણ્યબંધ કા કારણ હૈ, ઐસા કહતે હેં, દેખો ! મુનિ (કો) વિકલ્પ હૈ તો મન મેં સ્મરણ આદિ આતા હૈ પરંતુ જબ અંદર ક્ષણ મેં (જાતે હેં તો) આત્મા કો ધ્યાતે હેં. પાંચ ઇન્દ્રિય કો રોધકર અખંડ આનંદકંઠ કા ચિંતવન, શુદ્ધ સ્વરૂપ સન્મુખ હોકર ઉપયોગ લગાતે હેં. ઉસકા નામ આત્મધ્યાન (હૈ). ઉસ ધ્યાન સે બહુત કર્મ કી નિર્જરા હોતી હૈ.

કહતે હેં, દેખો ! ચિત્ર દિયે હેં. ઉસમેં સબ મેં દિયે હેં, હાં ! યહ એક ચિત્ર દિયા હૈ, દેખો ! ધ્યાન મેં હૈ ના ? મૃગ આકર (અપને શરીર કો) ઘિસતા હૈ. હિરન. ‘ઉન મુનિયોં કી સુસ્થિર શાંત મુદ્રા દેખકર...’ ઐસે ... જાતે હેં. શાંતરસ મેં ઇતને લીન લીન હૈ, માનો પથર પડા હો !

મુમુક્ષુ :- ખ્યાલ મેં આતા હી હોગા ના ?

ઉત્તર :- ના, ના. ધ્યાન મેં ખ્યાલ આતા નહીં. બાહર વિકલ્પ આ જાયે તો ખ્યાલ આ જાયે. ધ્યાન લગાવે તો ખ્યાલ મેં ભી નહીં આતા. અતીન્દ્રિય ઉપયોગ લગા દિયા, શુદ્ધ ઉપયોગ (હુઆ ઉસ સમય) સમીપ મેં ઢોલ પિટે તો માલૂમ નહીં પડતા. ઠીક ! ઉપયોગ મેં જહાં અંદર મેં લીનતા હુઈ, નિર્વિકલ્પ શુદ્ધઉપયોગ જમ ગયા, (ઉસ સમય) નગાડે બજે, બેંડ બજે તો ભી કુછ માલૂમ નહીં પડતા. એક સ્વશેય ઉપર લીનતા હે ના ? ઉસકા નામ પરમાર્થ ધ્યાન કહતે હેં. ખ્યાલ આ જાયે અલગ બાત હે. બાહર આયે વિકલ્પ આયા તો ખ્યાલ આવે. ઉપયોગ બહાર હો તો પરિષદ કા ખ્યાલ ન આવે એસા નહીં હે. ઉપયોગ અંદરમેં સે નિકલકર આયા.

‘ટોડરમલજી’ ને લિયા હે, ભાઈ ! આતા હે ના ? ‘ટોડરમલજી’. પરિષદ કા જ્ઞાન નહીં હે, એસા નહીં. જ્ઞાન હોતા હે. દેખો ના ! મુનિ ધ્યાન મેં હેં ના ! ઉપયોગ થોડા બાહર આયે, વિકલ્પ આયે તો ખ્યાલ આવે કિ, કુછ હે. જ્ઞાન હોતા હે, લેકિન ઉસ વિકલ્પ કે કાલ મેં. નિર્વિકલ્પ મેં તો ધ્યાન મેં હેં, કુછ માલૂમ નહીં. અકેલા આત્માનંદ. આનંદ અનુભવતા હું, ઇતના ભેદ ભી નહીં હે. આહા..હા...! એસી મુનિ કી દશા, પંથ પરમેષ્ઠી મેં ઉનકો ગિનને મેં આયા હે. ઉનકો વીતરાગી પંથ કી બરાબર ખબર હે ઔર પ્રગટ દશા હે.

‘મુનિયોં કી સુસ્થિર

મુદ્રા દેખકર ઉન્હેં પત્થર સમજકર...’ દેખો ! હે ના ? પત્થર. ‘ઉપલ.. ઉપલ’, ‘(ઉપલ)’ યાની ‘પત્થર સમજકર હિરન અથવા ચૌપાયે પ્રાણિયોં કે...’ ચાર પૈરવાલે (પ્રાણી). ‘અપની ખાજ-ખુજલી કો ખુજાતે હેં.’

આહા..હા...! ઇતના આનંદ મેં ધ્યાન લગાયા હૈ. આનંદ મેં, હાં ! માત્ર વિકલ્પ નહીં. અતીન્દ્રિય આનંદ મેં એસી ધૂન લગ ગઈ કિ, ખબર નહીં. એસે ભેઠે હેં, હિરન આકર (સમજતા હૈ કિ) કોઈ પત્થર પડા હૈ. આહા..હા...! ‘શ્રીમદ્જી’ કહતે હેં ના ? ‘અપૂર્વ અવસર’ મેં નહીં આતા ?

એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં.
વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ જો;
અડોલ આસન, ને મનમાં નહીં ક્ષોભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો.

દેખો ! ગૃહસ્થાશ્રમ મેં ‘શ્રીમદ્જી’ થે, ‘અપૂર્વ અવસર’ કા ગાથા લિખી. સાત સાલ કી ઉમ્ર મેં જાતિસ્મરણ થા. ૩૩ વર્ષ મેં દેહ છૂટ ગયા. સંવત ૧૯૫૭. ‘અપૂર્વ અવસર’ બનાયા. એસી ભાવના ગૃહસ્થાશ્રમ મેં કરતે થે. સમજ મેં આયા ?

‘એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં.’ અરે...! મેં અકેલા વિચરું ઔર સ્મશાન મેં કબ જાઉં ? ‘વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ જો;’ પર્વત મેં વાઘ ઔર સિંહ કા જહાં સમાગમ (હો). ‘અડોલ આસન,’ આસન અડોલ લગા દેતે હેં. દેખો ! યહાં લિખા હૈ ના, પત્થર કી ભાંતિ. ‘અડોલ આસન, ને...’ માત્ર અડોલ આસન નહીં. ‘મનમાં નહીં ક્ષોભતા,’ ક્ષોભ નહીં. સિંહ કી ગર્જના સુને તો (ભી) ક્ષોભ નહીં. આહા..હા...! એસી ભાવના (ભાતે હેં). અપને પહલે બારહ ભાવના આ ગઈ. એસી ભાવના ગૃહસ્થી સમ્યગ્દષ્ટિ ભી સંસાર મેં રહતે હેં (ફિર ભી) ભાવના કરતે હેં. પૂરા દિન માત્ર પાપ કી ભાવના કરતે હેં, એસા નહીં. સમજ મેં આયા ?

એસી ભાવના (ભાતે હેં કિ), ઓ..હો...! કબ મેં શાંતિ કા માર્ગ ગ્રહણ કરકે ચારિત્ર(વંત) મુનિ હોઉં ઔર મેં જંગલ મેં રહકર ‘પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો.’ સિંહ ઔર વાઘ આતે હો (તો ઉન્હેં દેખકર એસા લગતા હૈ) હમારા શરીર હમેં નહીં ચાહિયે, ઉસકો ચાહિયે તો વહ હમારા મિત્ર હૈ. લો ! આહા..હા...! હમારે મિત્ર આતે હેં. ગૃહસ્થાશ્રમ મેં રહકર એસી ભાવના કરતે હેં. ભાવના ન કરે ? આહા..હા...! એસા અપૂર્વ અવસર, એસા અવસર કબ પ્રગટ હો, એસી ભાવના સમ્યગ્દષ્ટિ ધર્મી જીવ કો બારમ્બાર આતી હૈ. યહ તો મુનિ કી વ્યાખ્યા હૈ. પત્થર

પડા હો એસે હો. આહા..હા...!

‘અપની ખાજ-ખુજલી કો ખુજાતે હૈં. પ્રિય ઔર (અસુહાવને) અપ્રિય (પાંચ ઇન્દ્રિયોં સમ્બન્ધી) પાંચ, પાંચ વર્ણ, દો ગંધ, આઠ પ્રકારે સ્પર્શ ઔર શબ્દ...’ અનુકૂલ-પ્રતિકૂલ. સબ મેં રાગ ઔર દ્વેષ મુનિ કો નહીં હોતા. વીતરાગ.. વીતરાગ.. વીતરાગ.. ‘પંચ વિષયમાં રાગ-દ્વેષ વિરહિતતા.’ આતા હૈ કિ નહીં ? ‘પંચ પ્રમાદે ન મળે મનનો ક્ષોભ જો.’ અંતર સે દષ્ટિ તો હુઈ હૈ. સ્વરૂપ મેં એકાગ્રતા (કરને હેતુ), પંચવિષય સે રહિત હોકર કબ પ્રમાદ છોડકર મેં મેરે સ્વરૂપ મેં રહૂંગા, એસી ભાવના ગૃહસ્થાશ્રમ મેં તીર્થંકરોં ભી કરતે થે. તીર્થંકર ગૃહસ્થાશ્રમ મેં થે, જબ તક મુનિ નહીં હુએ તો એસી ભાવના કરતે થે. મુનિ હોને કે બાદ તો બહુત ભાવના સાક્ષાત્ હોતી થી. ઓ..હો...! કર્તવ્ય તો ઇસ આત્મા કા શુદ્ધ વીતરાગભાવ કરના હૈ. યહ કર્તવ્ય હૈ, દૂસરા કોઈ કર્તવ્ય આત્મા કા હૈ નહીં. સમજ મેં આયા ? આહા..હા...! ‘(ઇસલિયે વે મુનિ) (પંચેન્દ્રિય જયન) પાંચ ઇન્દ્રિયોં કો જીતનેવાલા અર્થાત્ જીતેન્દ્રિય પદ પ્રાપ્ત કરતે હૈં.’ અંતર જિતેન્દ્રિયપદ પ્રાપ્ત કરતે હૈં).

ભાવાર્થ :- ‘ઇસ ગાથા મેં નિશ્ચય ગુપ્તિ કા તથા ભાવલિંગી મુનિ કે અઢાઈસ મૂલગુણોં મેં પાંચ ઇન્દ્રિયોં કી વિજય કે સ્વરૂપ કા વર્ણન કરતે હૈં.’ ‘ભાવલિંગી મુનિ...’ જિસકો આત્મા કા સમ્યગ્દર્શન, આનંદ કા અનુભવ હુઆ હૈ ઔર સ્વરૂપ મેં અંતર વીતરાગતા પ્રગટ હુઈ હૈ. ‘ઉગ્ર પુરુષાર્થ દ્વારા શુદ્ધોપયોગરૂપ પરિણમિત હોકર...’ ઉગ્ર પુરુષાર્થ દ્વારા. શુદ્ધ ઉપયોગ મેં (રહતે હૈં). જો પંચ મહાવ્રતાદિ હૈં વહ શુભરાગ ઉપયોગ હૈ. ઉસસે હટકર અંતર મેં શુદ્ધ ઉપયોગ મેં ઉપયોગ લગાકર ‘નિર્વિકલ્પરૂપ સે સ્વરૂપ મેં ગુપ્ત હોતે હૈં...’ આહા..હા...! ‘યહ નિશ્ચય ગુપ્તિ હૈ. ઉસ સમય મન-વચન-કાયા કી ક્રિયા સ્વયં રુક જાતી હૈ. ઉનકી શાંત ઔર અચલ મુદ્રા દેખકર, ઉનકે શરીર કો પત્થર સમજકર મૃગોં કે ઝુણડ...’

(ફૂટનોટ મેં દિયા હૈ) ‘ઇસ સમ્બન્ધ મેં સુકુમાલ મુનિ કા દષ્ટાંત :-’ ‘સુકુમાલ’ મુનિ હૈં ના ? ‘જબ વે ધ્યાન મેં લીન થે, ઉસસમય એક શિયાલિની ઔર ઉસકે દો બચ્ચે ઉનકા આધા પૈર ખા ગયે થે...’ દેખો ! હૈ ના ? મુનિ ઉપર ધ્યાન મેં બેઠે હૈં. શિયાલિની ઔર ઉસકે દો બચ્ચે. ધ્યાન.. આનંદ.. આનંદ.. આનંદ.. દુઃખ

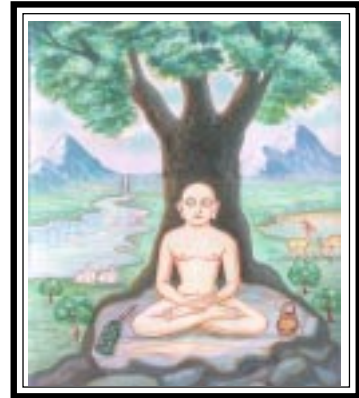
નહીં, હાં ! દુઃખ નહીં. ઉસકા નામ અંતર આનંદ (હૈ). અતીન્દ્રિય આનંદ મેં ઇતને લીન હેં. જંગલ મેં શિયાલિની આઈ, આધા પૈર ખા ગઈ.

‘કિન્તુ વે અપને ધ્યાન સે કિચિત્ ચલાયમાન નહીં હુએ. (સંયોગ સે દુઃખ હોતા હી નહીં,...)’ લિખા હે ? અંદર લિખા હે ? દેખો ! મુક્ત મેં મૂઢ માનતા હે, ઐસા કહતે હેં. મૂઢ માનતા હે. સંયોગ સે દુઃખ હે નહીં. શરીર મેં રોગ.. દેખો ! ‘(શરીરાદિ મેં મમત્વ કરે તો ઉસ મમત્વભાવ સે હી દુઃખ કા અનુભવ હોતા હે-’ શરીર મેં રોગ હો, નિર્ધનતા હો વહ દુઃખ હે હી નહીં.

મુમુક્ષુ :- પર હમ માનતે હે ન ?

ઉત્તર :- મૂઢ હોકર માનતા હે કિ, ઉસે દુઃખ હે. માન્યતા કા દુઃખ હે, ક્યા દુઃખ હે ? દેખો ના ! સંયોગ સે દુઃખ હોતા હી નહીં. શરીર પ્રતિકૂલ હો, મિટ્ટી (હૈ) ઉસમેં ક્યા હે ? વહ તો મિટ્ટી જડ હે, ધૂલ હે. નિર્ધનપના બાહર હે. સ્ત્રી-કુટુંબ ન હો તો ઉસમેં ક્યા ? વહ દુઃખ હે ? દુઃખ બિલકુલ હે હી નહીં. મૂઢ ઐસા માનતા હે કિ, અરે...! મુજે ઐસા હે. ઐસી ઉસકી માન્યતા કા ઉસકો દુઃખ હે. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ઔર અનુકૂલ સંયોગ મેં સુખ નહીં. અનુકૂલ સંયોગ મિલે, પાંચ ઇન્દ્રિય કે વિષય મિલે, પાંચ-પચીસ લાખ પૈસા હે, ધૂલ હે, સુંદર શરીર હે, વહ કહાં સુખ હે ? વહ તો ધૂલ હે-મિટ્ટી હે. મૂઢ અજ્ઞાની ‘મુજે ઠીક હે’ ઐસે મિથ્યાભ્રમ મેં પર મેં અનુકૂલતા મેં સુખ કી કલ્પના કરતા હે. મૂઢ હે, ભ્રમ મેં પડા હે, ઉસે આત્મા કી શ્રદ્ધા કી ખબર નહીં. સમજ મેં આયા ? આહા..હા...! ઐસી બાત કિતની બાર આ જાતી હે. બહુત બાર આવી ગઈ હે ના !

દેખો ના ! મુનિ જંગલ મેં હે. ધ્યાન મેં હે, દેખો ! સિંહ બૈઠે હેં, ઉસ ઓર સિંહ હે. એક કોને મેં સિંહ બૈઠા હે. ઐસે શિયાલ કી ભાંતિ (બૈઠા હે). ગિદડ.. ગિદડ. ગિદડ કહતે હેં ના ? ગિદડ કી ભાંતિ સિંહ. આત્મા કો ક્યા ? સંયોગ-વિયોગ (બાહર મેં હોતે હેં). આત્મા મેં આનંદ હે. પ્રતિકૂલ સંયોગ દુઃખ નહીં.

પ્રતિકૂલ સંયોગ દુઃખ હૈ વહ માન્યતા હી મિથ્યાદષ્ટિ કી હૈ ઔર અનુકૂલ સંયોગ સુખ નહીં. મૂઢ મિથ્યાદષ્ટિ માનતા હૈ કિ અનુકૂલતા મેં મૈં સુખી હૂં. દૂસરા ભી ઉસે કલ્પે કિ ઉસકો બહુત અનુકૂલતા હૈ, સુખી હૈ. વહ ભી મૂઢ હૈ, પાગલ હૈ. સમજ મેં આયા ? ભાઈ ! દૂસરા સુખી કલ્પે તો ? મૂઢ હૈ. બાહર મેં સુખ કહાં સે આયા ?

ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ અનાકૂલ આનંદર્કંદ આત્મા હૈ, ઉસમેં આનંદ હૈ ઔર ઉસકી વિપરીત માન્યતા કરતા હૈ કિ, યે મુજે સુખ-દુઃખ હૈ. કલ્પના કરતા હૈ ઉસમેં દુઃખ હૈ. બાહર મેં દુઃખ હૈ ? સમજ મેં આયા ? સમિકતી પાંચ ઇન્દ્રિય કે વિષય મેં સુખ માનતે હૈં, ઐસા યહાં કહતે હૈં. સમ્યગ્દષ્ટિ પાંચ ઇન્દ્રિય કે વિષય મેં દિખતે હૈં. ૮૬ હજાર સ્ત્રી મેં દિખે, સુખ માનતે નહીં. આહા...હા...! રાગ આતા હૈ ઉસે દુઃખ માનતા હૈ, ઉપસર્ગ માનતે હૈં. સમ્યક્ ધર્મી જીવ સંસાર કે વિષય મેં, ઇન્દ્રાણિ (કા) ભોગ ઇન્દ્ર કો હૈ ઔર ચક્રવર્તી કો, તીર્થંકર કો ૮૬ હજાર પદમણિ જૈસી સ્ત્રિયાં હૈં. ભોગ મેં રાગ આતા હૈ (તો) મહાદુઃખ માનતે હૈં, દુઃખ માનતે હૈં. આહા...હા...! અરે...! યહ ઉપસર્ગ આયા, ઉપસર્ગ આયા. મેરે આત્મા મેં આનંદ (હૈ). યહ આસક્તિ આવી (ઉસમેં) રચિ મેં નહીં, સુખબુદ્ધિ નહીં. સુખબુદ્ધિ માને તો મિથ્યાદષ્ટિ હો જાતે હૈં. સમજ મેં આયા ? આહા...હા...!

(ફૂટનોટ મેં) થોડા લિખા હૈ, ‘(મમત્વભાવ સે દુઃખ કા અનુભવ હોતા હૈ-’ દુઃખ કા અનુભવ કોઈ શરીર કે રોગ કે કારણ સે નહીં. મમતા.. મમતા... મમતા.. અંદર હોલી જલાયે. યે મેરા, યે મેરા, યે મેરા.. ભગવાનઆત્મા અપના હૈ ઉસકી તો ખબર નહીં. સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ અનાદિઅનંત આનંદર્કંદ પ્રભુ આત્મા હૈ. સિદ્ધ સમાન આત્મા હૈ, હો ! ભાન નહીં. મમતા કા દુઃખ હૈ. સમજ મેં આયા ?

‘મુનિ અપને ધ્યાન મેં નિશ્ચલ રહતે હૈં. ઉન ભાવલિંગી મુનિયોં કો ત્રીન ગુપ્તિયાં હૈં.’ બાદ મેં ગુપ્તિ કી વ્યાખ્યા ‘ટોડરમલજી’ (દ્વારા લિખી હૈ ના) ? (વહ કહતે હૈં). ‘મન-વચન-કાયા કી બાહ્ય ચેષ્ટા મિટાના ચાહે, પાપ કા ચિંતવન ન કરે, મૌન ધારણ કરે, તથા ગમનાદિ ન કરે, ઉસે અજ્ઞાની જીવ ગુપ્તિ માનતે હૈં. ઉસ સમય મન મેં તો ભક્તિ આદિરૂપ અનેક પ્રકાર કે શુભરાગાદિ વિકલ્પ ઉઠતે હૈં.’ શુભરાગ ઉઠતા હૈ વહ ગુપ્તિ નહીં. વિકલ્પ ઉઠે કિ, મૈં ઐસા ચલૂં, ઐસા ન ચલૂં, વહ તો રાગ

હૈ. ગુપ્તિ તો આત્મા કે આનંદ મેં લીન હો જાયે. સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ સત્ શાશ્વત જ્ઞાન ઔર આનંદ કા નાથ, ધનિ આત્મા, ઉસમેં લીન હો જાયે ઉસકા નામ ગુપ્તિ હૈ. સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ સબ અંદર મેં એક હૈ. નિશ્ચય વીતરાગતા.

‘ઇસલિયે પ્રવૃત્તિ મેં તો ગુપ્તિપના હો નહીં સકતા. (સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ઔર આત્મા મેં લીનતા દ્વારા) વીતરાગભાવ હોને પર જહાં મન-વચન-કાય કી ચેષ્ટા ન હો વહી સચ્ચી ગુપ્તિ હૈં.’ યહ ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’મેં સે લિયા હૈ. ‘ટોડરમલજી’ ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’ કે પ્રણેતા, ઉન્હોં ને યહ કહા હૈ. કહો, સમજ મેં આયા ?

‘મુનિ પ્રિય (અનુકૂલ) પાંચ ઇન્દ્રિયોં કે પાંચ રસ,...’ અનુકૂલ પાંચ રસ, હાં ! મોસંબી કે મીઠે રસ મેં મીઠાસ માનતે નહીં. ‘પાંચ રૂપ...’ અનુકૂલ ઇન્દ્રાણી કે રૂપ મેં સુખ માનતે નહીં. ‘દો ગંધ,...’ દુર્ગંધ, સુગંધ. ‘આઠ સ્પર્શ...’ મુલાયમ (આદિ). ‘શબ્દરૂપ પાંચ વિષયોં મેં રાગ નહીં કરતે...’ લો ! અનુકૂલતા-પ્રતિકૂલતા મેં (રાગ-દ્વેષ નહીં કરતે). અનુકૂલતા મેં પ્રેમ નહીં, પ્રતિકૂલતા મેં દ્વેષ નહીં. આત્મા મેં ઐસા વીતરાગભાવ પ્રગટ હો ઉસકા નામ યથાર્થ ગુપ્તિ કહને મેં આતા હૈ, ઉસકો જિતેન્દ્રિય કહને મેં આતા હૈ. ઇન્દ્રિયાં, ઇન્દ્રિય કે વિષય, ભાવેન્દ્રિય કો (આત્મા મેં) એકાગ્ર હોકર દષ્ટિમેં સે છોડ દે, અંતર મેં એકાગ્ર હો, ઉસકો ભગવાન જિતેન્દ્રિય કહતે હૈં. સમજ મેં આયા ?

‘અપ્રિય (પ્રતિકૂલ) ઊપર કહે હુએ પાંચ વિષયોં મેં દ્વેષ નહીં કરતે. -ઇસપ્રકાર પાંચ ઇન્દ્રિયોં કો જિતને કે કારણ વે જિતેન્દ્રિય કહલાતે હૈં.’ પાંચ ઇન્દ્રિયોં કો જિતને કે કારણ. પાંચ ઇન્દ્રિયોં કો જિતને કે કારણ જિતેન્દ્રિય (કહલાતે હૈં). જિતને કા અર્થ-અતીન્દ્રિય (આત્મા મેં) ગયે તો પાંચ ઇન્દ્રિય જીતી ઐસા કહને મેં આતા હૈ. કાન મેં લકડી ડાલ દી ઔર આંખ ઐસે બંદ કર દી, ઐસે જીતા, ઐસા નહીં હૈ. ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદ કી પૂરી ગાંસડી હૈ, આત્મા ભગવાન હૈ. ઉસમેં અંતર મેં નિર્વિકલ્પ આનંદ મેં લીન હો જાના ઉસકા નામ ધર્મ, ઉસકા નામ ગુપ્તિ

ઔર ઉસકા નામ યથાર્થ પ્રવૃત્તિ, નિશ્ચય સમિતિ કહને મેં આતા હે. દુનિયા સે દૂસરી બાત હે, ભૈયા !

મુમુક્ષુ :- ગન્ને કા રસ મીઠા તો લગતા હોગા ના ?

ઉત્તર :- મીઠા જાને. લગે કયા ? તુમ્હેં યહાં કયા લગતા હે ? શક્કર મીઠી હે, ઐસા જાનને મેં આતા હે. મીઠાસ આત્મા મેં ઘૂસ જાતી હે ?

(વિશેષ કહેંગે...)

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)

